

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΜΠΟΤΟΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΕΙΟ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΧΑΤΖΙΣΚΟΥ

Στα αρχεία του Κέντρου Έρευνας της Ιστορίας του Νεωτέρου Έλληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών (ΚΕΙΝΕ), μετά από δωρεά της οικογένειας Δ. Χατζίσκου, βρίσκονται τα κατάλοιπα του πολιτευτού Δ. Χατζίσκου (1890-1975) που παραδόθηκαν ταξινομημένα σε 91 φακέλλους. Η καταγραφή του αρχείου στο μητρώο του Κέντρου έγινε ανά φάκελλο σύμφωνα με την υπάρχουσα ταξινόμηση². Το ποικίλλο περιεχόμενο των φακέλλων αυτών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αναφέρεται ανάγλυφη ή μακρόχρονη καριέρα ενός πολιτικού που έζησε κι έδρασε σε κρίσιμη για τον τόπο περίοδο. Το υλικό αυτό, ως πηγή της πρόσφατης νεοελληνικής ιστορίας, φέρνει στο φως πτυχές του πολιτικού μας βίου και δίνει την ευκαιρία στον έρευνητή να παρακολουθήσει την πορεία ενός πολυσχιδούς πολιτικού άνδρα, που είχε την ευκαιρία ως βουλευτής, υπουργός και μέλος διαφόρων επιτροπών να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην πατρίδα.

Πρίν αναφερθώ στο περιεχόμενο του αρχείου παραθέτω συνοπτικά στοιχεία για την ιστορία της οικογένειας του Δημητρίου Χατζίσκου και τους διαφόρους σταθμούς της πολιτικής καριέρας του ίδιου³.

Ο Δημήτριος Χατζίσκος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1890 και πέθανε το 1975. Από τη μεριά του πατέρα του –βουλευτή Νικολάου Χατζίσκου (1850-1917) και προέδρου της Βουλής επί κυβερνήσεως Θεοτόκη (1906 και 1907)–

1. Το αρχείο της οικογένειας Χατζίσκου δωρήθηκε στο ΚΕΙΝΕ το 1981. Περιλαμβάνει χίλια περίπου έγγραφα από το αρχείο Δημ. Χατζίσκου (†1877), δέκα έγγραφα από το αρχείο Νικ. Δ. Χατζίσκου (1850-1917), το αρχείο του Δημ. Χατζίσκου (91 φακέλλοι) και τμήμα του αρχείου (250 έγγραφα, διπλώματα κλπ.) του Ιωάν. Κωλέττη. Βλ. «Συνοπτική έκθεση πεπραγμένων του ΚΕΙΝΕ κατά το 1981», *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 56/2(1981), σ. 530.

2. Η καταγραφή στα μητρώα του ΚΕΙΝΕ αρχίζει στις 17 Ιανουαρίου 1994, με αύξοντα αριθμό 50, σσ. 162-196.

3. Τα βιογραφικά στοιχεία άντλήθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα του ίδιου, βλ. φάκελλος α' του ΚΕΙΝΕ.

είναι γόνος παλιάς οικογένειας πολιτευομένων της Φθιώτιδος (Μαυρίλο Τυμφρηστοῦ) πού ἔδρασε προεπαναστατικά μέ τή συμμετοχή της στήν Φιλική Ἑταιρεία. Ὁ παπούς του Δημήτριος (†1877) εἶχε πάρει μέρος στήν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετά τήν ἱδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἶχε ἐκλεγεί πληρεξούσιος Φθιώτιδος στήν Ἑθνική Συνέλευση τοῦ 1843 καί διορίστηκε γερουσιαστής τὸ 1847. Ἐπὶ κυβερνήσεως Γενναίου Κολοκοτρώνη ἀνέλαβε στίς 26 Μαΐου 1862 τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Στίς 12 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἀκολούθησε στή Βαυαρία τὸν ἐκθρονισθέντα Ὅθωνα. Ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα μετὰ τήν ἐκλογή τοῦ Γεωργίου Α', ὁπότε ἐκλέγεται βουλευτὴς Φθιώτιδος, καριέρα πού θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ὁ γιὸς του Νικόλαος καὶ ὁ ἐγγονός του Δημήτριος. Ἀπὸ τήν πλευρὰ τῆς μητέρας του, ὁ Δημ. Χατζίσκος εἶναι ἀνηψιὸς τῶν ἄλλοτε πρωθυπουργῶν τῆς Ἑλλάδος Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου καὶ Ἰωάννη Κωλέττη. Σπούδασε νομικά καὶ πολιτικές ἐπιστήμες στήν Ἀθήνα, τὸ Παρίσι καὶ τὸ Βερολίνο⁴.

Στὴν πολιτικὴ σκηνὴ τῆς Ἑλλάδος κατέρχεται ὡς ὑποψήφιος βουλευτὴς Φθιώτιδος στίς ἐκλογές τῆς 1^{ης} Νοεμβρίου 1920, στὸ συνδυασμὸ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος καὶ ἐκλέγεται⁵. Μέχρι τὸ 1953, ὁπότε παραιτεῖται ὀριστικά, ὁ Δ. Χατζίσκος ἐκλέχθηκε 9 φορές βουλευτὴς Φθιώτιδος καὶ Ἀθηνῶν⁶. Διετέλεσε 5 φορές ὑπουργός⁷. Ὑπῆρξε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἰσηγητῶν στήν Γ' Ἐθνο-

4. Βλ. φακ. δ' KEINE. Διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Δ. Χ. σὲ γαλλικὴ γλῶσσα (1919).

5. Τὸ ψηφοδέλτιο στὸ ὁποῖο συμμετεῖχε ὡς ὑποψήφιος ἔφερε τὸν τίτλο: «Ἡνωμένη Παράταξις Ἐθνικοφρόνων. Συνδυασμὸς Λαϊκοῦ Κόμματος, Ἐθν. Φιλελευθέρων καὶ Συνεργαζομένων κομμάτων Νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδας». Καὶ ἀκολουθοῦσε ὁ κατάλογος 11 ὑποψηφίων, μέ πρῶτο τὸν Δ. Χ. Βλ. φακ. α' KEINE.

6. Ὡς Βουλευτὴς ἐκλέγεται κατὰ τὰ ἑξῆς χρονικὰ διαστήματα:

Ἀπὸ	1	Νοεμ. 1920	μέχρι	21	Σεπ. 1922
»	7	Νοεμ. 1926	»	9	Ἰουλ. 1928
»	19	Αὐγ. 1928	»	18	Αὐγ. 1932
»	25	Σεπ. 1932	»	24	Ἰαν. 1933
»	5	Μαρ. 1933	»	31	Μαρ. 1935
»	9	Ἰουν. 1935	»	17	Δεκ. 1935
»	26	Ἰαν. 1936	»	4	Αὐγ. 1936
»	31	Μαρ. 1946	»	11	Μαΐου 1949
»	9	Σεπ. 1951	»	10	Ὀκτ. 1952

7. Διετέλεσε: α) Ὑπουργὸς Παιδείας (3/5/1922-9/5/1922) ἐπὶ κυβερνήσεως Νικολάου Στράτου. β) Ὑπουργὸς Γενικὸς Διοικητὴς Ἠπείρου (3/5/1922-28/8/1922) ἐπὶ συμμαχικῆς κυβερνήσεως Δ. Γούναρη- Στράτου. γ) Ὑπουργὸς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων (4/11/1932-16/1/1933) ἐπὶ κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη. δ) Ὑπουργὸς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων (18/2/1935-10/10/1935) ἐπὶ κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη καὶ ε) Ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ (8/1/1945-5/4/1945) ἐπὶ κυβερνήσεως Ν. Πλαστήρα. Βλ. Δ. Πετρακάκου, *Κοινοβουλευτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. Ζ', σσ. 139-140, 196.

συνέλευση (1920-1922) για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Ὑπέβαλε πρόταση για την καθιέρωση της Ἀπλῆς Ἀναλογικῆς ὡς παγίου ἐκλογικοῦ συστήματος, ἡ ὁποία ὁμως δεν ἐγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια. Τὸ 1926, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος τοῦ Π. Τσαλδάρη, ἔλαβε μέρος στὴν διακοινοβουλευτικὴ διάσκεψη Παρισίων καὶ εἰσηγήθηκε τὴν κωδικοποίηση τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Διετέλεσε πολλές φορές πρόεδρος κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν⁸ καὶ τὸ 1946 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος (Δ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ). Εἶναι ἱστορικὴ ἡ πρότασή του γιὰ τὴ συνταγματικὴ κατοχύρωση τοῦ δικαιώματος Λαϊκῆς Στέγης⁹. Σύμφωνα μὲ ἐγγράφα τοῦ ἀρχείου του φέρεται ὡς ἰδρυτῆς (Ἰούνιος 1943) τοῦ Κόμματος τῆς Ἐθνικῆς Ἀναμόρφωσης (ΚΕΑ) καὶ (Δεκέμβριος 1949) τοῦ Μετώπου Ἑργαζομένων Τάξεων (ΜΕΤ)¹⁰.

Ἡ εἰκόνα ποὺ σχηματίζει ὁ ἐρευνητὴς φυλλομετρώντας τὰ κατάλοιπα τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου εἶναι ἐκείνη ἐνὸς πολιτικοῦ μὲ ἀδιάλειπτη ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὰ δρώμενα τῆς χώρας ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὴν φιλοβασιλικὴ δεξιὰ παράταξη. Ὑπάρχουν πολλὰ χειρόγραφα καὶ δακτυλόγραφα χρονολογημένα καὶ ἀχρονολόγητα κείμενα μὲ εἰσηγήσεις τοῦ γιὰ διάφορα ζητήματα κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος (Λαϊκὴ Στέγη, Κοινωνικὲς Ἀσφαλίσεις τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ἀνανέωση πολιτικῆς ζωῆς, ἀνύψωση βιοτικoῦ ἐπιπέδου λαϊκῶν μαζῶν, ἠθικὸς καθαρισμὸς κ.ἄ.¹¹).

Ἀξιοσημεῖωτο παραμένει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Δ. Χατζίσκος ὑπέβαλε παραίτηση τέσσερις φορές ἀπὸ τὸ βουλευτικὸ του ἀξίωμα,¹² προκειμένου νὰ μὴ συμπράξει σὲ τακτικὲς τοῦ κόμματός του μὲ τὶς ὁποῖες διαφωνοῦσε. Στὸ σύνολό τους οἱ πολιτικὲς αὐτὲς πράξεις σηματοδοτοῦν ἕναν πολιτικὸ ὑπέρμαχο τοῦ Συνταγματικοῦ Χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς εἶχαν σχολιάσει πλατεῖα τὴν φιλολαϊκὴ στάση του¹³. Τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀρχείου του μὲ ἀποστολεῖς ἰδιώτες, σωματεῖα καὶ πολιτικὰ πρόσωπα εἶναι χαρακτηριστικὴ μαρτυρία τοῦ πολιτικοῦ του στίγματος.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό του τὸ ἀρχεῖο Δημ. Χατζίσκου περιέχει πολλὰ ἐνδιαφέροντα ἐγγράφα, τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τὶς ἐξῆς ἐνότητες: 1) ἐγγράφα διοικητικά, πολιτικά καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου του,

8. Πρόεδρος (κατὰ τὰ ἔτη 1933 καὶ 1934) τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν Παιδείας, Ἐξωτερικῶν, Ἐθνικῆς Οικονομίας καὶ τῆς μικτῆς ἐπιτροπῆς Βουλευτῶν καὶ Γερουσιαστῶν γιὰ ἀσκηση τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας κατὰ τὶς διακοπὲς τῶν νομοθετικῶν σωματῶν Βουλῆς καὶ Γερουσίας.

9. Βλ. συγχαρητήρια ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Παπανδρέου πρὸς τὸν Δ. Χ. (24-10-47).

10. Βλ. φάκ. α¹⁷, α²⁷ KEINE.

11. Βλ. φάκ. ΙΑ' KEINE.

12. Βλ. φάκ. α²⁴ KEINE.

13. Ὁ.π.

2) επιστημονική δραστηριότητα (σέ ελληνική και γαλλική γλώσσα), 3) αλληλογραφία ιδιωτική και δημόσια, 4) αγορεύσεις, λόγοι, εκθέσεις, πρακτικά συνεδριάσεων, 5) φύλλα εφημερίδων, διατάγματα, εφημερίδες της Κυβερνήσεως και 6) ονομαστικές καταστάσεις ψηφοφόρων.

1. ΕΓΓΡΑΦΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Στά έγγραφα του ιδιωτικού βίου του Δημητρίου Χατζίσκου περιλαμβάνονται βουλευτικές ταυτότητες, άδειες κυκλοφορίας σέ καιρό πολέμου, διπλωματικά διαβατήρια, συνταξιοδοτικά έγγραφα, βιβλιάρια ένσημων, τιμητικές διακρίσεις, διάφορα έγγραφα ιατρικής περίθαλψης σέ θεραπευτήρια του έξωτερικού γιά τόν ίδιο και τή σύζυγό του Φαιναρέτη, έξοφλητικές πράξεις χρεών του ίδιου και τής μητέρας του, και τέλος περιουσιακά έγγραφα, πληρεξούσια, πωλητήρια και πολεοδομικοί χάρτες.

Στά έγγραφα μέ πολιτικό περιεχόμενο ύπάρχει σύμφωνο συνεργασίας (8 Αύγουςτου 1945) πού ύπογράφεται από τούς Ναπολέοντα Ζέρβα και Δημήτριο Χατζίσκο, μέ τò όποιο συμφωνήσαν νά κατέλθουν ένωμένοι στις βουλευτικές εκλογές «και διαδηλώσει τήν προθυμία νά δεχθώσιν εις τήν παρούσαν συνεργασία πᾶν ἐθνικόφρον κόμμα, ἤ νά προσέλθωσιν εὐχαρίστως εις μίαν γενικήν ένωσιν τῶν Ἐθνικοφρόνων Κομμάτων ἄνευ ειδικωτέρας φιλοδοξίας»¹⁴

Ἄλλο ένδιαφέρον έγγραφο του ἀρχείου είναι ένα αντίγραφο του Μανιφέστου τῶν Ἑλλήνων διανοουμένων πρὸς τούς συναδέλφους τους τής Ἰσπανίας (Φεβρουάριος 1938), τò όποιο καλεῖται νά προσυπογράψει ὁ Χατζίσκος¹⁵. Σημαντική θεωρεῖται επίσης ἡ ἀνοικτή ἐπιστολή του βουλευτῆ πρὸς τόν στρατάρχη Παπάγο (5 Νοεμβρίου 1952), μέ τήν όποία δηλώνει καί ἐξηγεῖ τήν ἀποχώρησή του ἀπό τίς τάξεις του Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ, ἐπειδή διαφώνησε μέ τίς πολιτικές κατευθύνσεις καί πρακτικές αὐτοῦ του κόμματος. Μέσα στό ίδιο πνεῦμα κινουῦνται καί τὰ κείμενα τῶν προηγουμένων παραιτήσεών του (3 Ἀπριλίου 1945, 23 Ἰουλίου 1948 καί 11 Μαΐου 1949).

Ἐπισημαίνεται τέλος ἡ σημασία τής ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς πρὸς τόν βασιλιά (ἐφημερίδα «Ἀνένδοτος» τῆς 15^{ης} Φεβρουαρίου 1965) μέ τίτλο «Μεγαλειότατε, τερματίσατε τήν ἀνωμαλίαν». Στήν ἐπιστολή αὐτή ὁ τέως πλέον ὑπουργός καί βουλευτής τής Δεξιᾶς ψέγει τόν βασιλιά γιά ἔλλειψη «δημοκρατικότητος καί οὐσιαστικῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας» καί ἀθέτηση πολλῶν ὑποσχέσεων καί προτείνει τή «διενέργεια ἐκλογῶν ὑπὸ ὑπηρεσιακῆς Κυβερ-

14. Βλ. φάκ. α¹⁸, α¹⁹ KEINE.

15. Βλ. φάκ. α¹⁵ KEINE.

νήσεως κοινῆς ἐμπιστοσύνης» ὡς μόνη λύση «διὰ τὸν τερματισμὸν τῆς ἐπικινδύνου πολιτικῆς ἀνωμαλίας»¹⁶.

Τὰ διοικητικὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου Δ. Χατζίσκου, ὅταν ὑπηρετοῦσε ὡς ὑπουργὸς σὲ διάφορα ὑπουργεῖα, εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα γιὰτὶ μᾶς δίνουν τὴν εἰκόνα λειτουργίας τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν τῆς κρίσιμης ἐκείνης ἐποχῆς καὶ τῆς διαχείρισης ποὺ ἄσκησε ὁ πολιτικὸς αὐτὸς ἄνδρας. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρονται ἐδῶ ἔγγραφα τῆς Γενικῆς Διοίκησης Ἡπείρου τὸ 1922 (ἐπιστολές, τηλεγραφήματα, αἰτήσεις, ὑπομνήματα, σημειώματα, διατακτικές, πρωτόκολλα, κατάλογοι ἐπίπλων, πίνακες ὑπαλλήλων κ.ἄ.)¹⁷, τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Συσσιτίων (1942)¹⁸, τοῦ Ὑπουργείου Ἐφοδιασμοῦ (1945)¹⁹ καὶ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας (1935)²⁰. Οἱ ἀντίστοιχοι φάκελλοι περιέχουν κυρίως ὑπηρεσιακὴ ἀλληλογραφία, ὑπομνήματα, πρακτικὰ συνεδριάσεων, διατάγματα, ἐκπαιδευτικὰ καὶ μισθολογικὰ θέματα κ.ἄ.

2. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Τὸ θέμα, ποὺ ὅπως συμπεραίνουμε ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο, φαίνεται ν' ἀπασχόλησε ἐπιστημονικὰ ὡς ἀντικείμενο μελέτης τὸν Δ. Χ., ἦταν ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν (ἡ ὁποία ὡς γνωστὸν εἶχε ἰδρυθῆ στὶς 19 Ἀπριλίου 1919). Ὑπάρχει μίᾳ μεγάλη μελέτη (323 φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων 49 χειρόγραφα καὶ 274 δακτυλόγραφα) σὲ γαλλικὴ γλῶσσα, ἡ διδακτορικὴ διατριβή του, καὶ ἄλλες μικρότερες μελέτες μὲ τὸ ἴδιο ἀντικείμενο ὅπως «De l'Arbitrage d'après la Pacte de la Société des Nations», «La Société des Nations. Son organisation et son fonctionnement d'après le Traité de Paix». Ὑπάρχει ἐπίσης τὸ κείμενο μιᾶς ὁμιλίας τοῦ Δ. Χ. μὲ τίτλο «Les caractères propres au sénat du premier empire» μὲ τὴν ὁποία πῆρε μέρος στὴν *Conférence de droit public*, στὶς 22 Φεβρουαρίου 1918²¹.

3. ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ (ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ)

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Δ. Χατζίσκου ποὺ περιλαμβάνεται στοὺς φακέλλους ἀφορᾷ σὲ διάφορες χρονικὲς περιόδους καὶ περιέχει ἐπιστολές μελῶν τῆς οἰκογενείας, ὅπως π.χ. 111 ἐπιστολές τῶν ἐτῶν 1912-1916²². Ὁ κύριος

16. Βλ. φάκ. α³³ KEINE.

17. Βλ. φάκ. Ζ' KEINE.

18. Βλ. φάκ. ΚΓ' - ΛΓ' KEINE.

19. Βλ. φάκ. ΛΕ' - ΛΣΤ' KEINE.

20. Βλ. φάκ. ΙΓ' - ΙΗ' KEINE.

21. Βλ. φάκ. δ²-ε¹¹ KEINE.

22. Βλ. φάκ. γ' KEINE.

όγκος όμως της αλληλογραφίας αφορά στην ιδιότητά του ως βουλευτού και περιλαμβάνει επιστολές, τηλεγραφήματα και επισκεπτήρια ιδιωτών και συλλόγων, με περιεχόμενο ποικίλλο, όπως π.χ. ευχκτήρια, συγχαρητήριες επιστολές, όταν αναλαμβάνει ύπουργός κλπ.²³. Υπάρχουν επιστολές διαφόρων που ζητούν «ρουσφέτια» για διορισμούς κυρίως²⁴, αλλά και πλήθος επιστολών διοικητικής φύσεως²⁵ στα διάφορα ύπουργεία που ύπηρετήσε (Έφοδιασμού κυρίως). Έπισημαίνουμε επιστολές των Πετσάλη Διομήδη, Σκόμπι κ.ά., καθώς και έναν φάκελλο με ένδιαφέροντα γράμματα (φάκ. ΝΘ' του KEINE).

4. ΑΓΟΡΕΥΣΕΙΣ, ΛΟΓΟΙ, ΕΚΘΕΣΕΙΣ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ

Στο άρχείο ύπάρχουν άρκετοί φάκελλοι με άγορεύσεις στη Βουλή του Δ. Χατζίσκου²⁶ σε χειρόγραφή ή δακτυλόγραφή μορφή. Κατά γενική όμολογία ό Χατζίσκος ήταν πολύ καλός όμιλητής, με θαυμάσια φωνή, και όί άγορεύσεις του ήταν μεστές νοημάτων και χρησίμων ύποδείξεων, χωρίς ύποτίμηση των αντίπαλων με άπρεπείς εκφράσεις. Το άρχείο περιλαμβάνει κείμενα διαφόρων συνεδριάσεων, σχέδια νόμων που μελετούσε, χάρτες όδικού δικτύου Έλλάδος, εισηγητικές εκθέσεις, τροπολογίες, άνοικτές επιστολές κ.ά.²⁷.

5. ΦΥΛΛΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ, ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ, ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Όπως είναι φυσικό το άρχείο του Δ. Χατζίσκου περιλαμβάνει πλήθος δημοσιευμάτων πολιτικού περιεχομένου από τον έλληνικό και τον ξένο Τύπο, συνθήκες, καθώς και φύλλα της Έφημερίδος της Κυβερνήσεως, σημειώματα, άναφορές, δημοσιεύματα για τον ίδιο συλλεχθέντα από τον «Άργο του τύπου της Άνατολής» και δελτία είδήσεων της Άμερικανικής Ύπηρεσίας Πληροφοριών²⁸.

6. ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ

Όί τελευταίοι φάκελλοι του άρχείου περιλαμβάνουν ντοσιέ με όνομαστικές καταστάσεις ψηφοφόρων. Υπάρχει «Κατάστασις Συμπολιτών διαμενόντων έν Άθήναις», «Όνομαστική κατάσταση άποστολέων επιστολών κατά

23. Βλ. φάκ. θ' και ΙΓ⁶, ΟΖ' KEINE.

24. Βλ. φάκ. ΙΓ¹, ΙΓ³, ΙΓ⁴, ΙΓ²³, ΚΑ', ΝΔ', Νς', Ξ', ΞΒ' KEINE.

25. Βλ. φάκ. Λς' KEINE.

26. Βλ. φάκ. ΙΒ' KEINE.

27. Βλ. φάκ. ΜΒ' - ΝΓ' KEINE.

28. Βλ. φάκ. ΛΖ' - ΜΑ' και ΚΑ², ΙΕ¹, ΙΓ⁷, ΙΓ⁹, ΙΓ¹⁰, ΙΘ', ΙΣΤ' KEINE.

τόπους» καὶ «Ὀνομαστικὸς κατάλογος ἀποσταλέντων βιβλίων εἰς Ζαχαροπλαστεία καὶ εἰς Καφενεῖα», σὲ δακτυλόγραφη ἢ χειρόγραφη μορφή²⁹, καθὼς καὶ εὐρετήρια ὀνομάτων.

Ὁ φάκελλος Κ' τοῦ 1937 περιέχει 18 πολυγραφημένες σελίδες μὲ τὴν ἔνδειξη «Ἐμπιστευτικόν». Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκκλήση πρὸς ἀπευθύνει ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀντισταθοῦν στὴν δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ. Ἐπισημαίνουμε ἐπίσης φακέλλους μὲ ὑποθέσεις ἰδιωτικῆς φύσεως τοῦ Δ. Χ. ὅπως Λογαριασμοὺς Πολιτικοῦ Γραφείου, συμβολαιογραφικὲς πράξεις γιὰ 51 μετοχὲς τῶν μεταλλείων Σίφνου, ὑπόθεση οἰκοπέδου Καστέλλας, φωτογραφίες, σφραγίδες, παράσημο, διπλώματα, χαρτοφύλακας μὲ 10 μαθητικὰ καὶ φοιτητικὰ τετράδια κ.ἄ. Ὑπάρχουν τέλος συλλυπητήρια τηλεγραφήματα καὶ νεκρολογίες³⁰.

Κλείνοντας αὐτὴν τὴν σύντομη παρουσίαση τοῦ ἀρχείου τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου μποροῦμε ἐπιγραμματικὰ νὰ ποῦμε ὅτι ἀποκομίσαμε τὴν εἰκόνα ἑνὸς πολιτικοῦ μὲ ἐξέχουσα προσωπικότητα πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ λειτούργημά του μὲ γνώση καὶ συνέπεια μέχρι τὸ τέλος.

ABSTRACT

Iphigenia Botouropoulou, *The Archive of Dimitrios N. Chadziskos*

The article is a description of the personal archive of the Greek M.P. Dimitrios Chadziskos, donated by his family to the Centre for the Research of Modern Greek History of the Acedemy of Athens. It contains papers relating to his administrative, political and private life, correspondence, speeches, professional activity etc.

29. Βλ. φάκ. ΟΗ' - Π' KEINE.

30. Βλ. φάκ. ΞΗ', ΟΑ', ΟΒ', ΞΕ', ΠΣΤ' - ΡΑ' KEINE.

